

Frans Van Cauwelaert en Camille Huysmans. Drie werken.

De privé-archieven van Frans Van Cauwelaert en Camille Huysmans.

Men wijst er de studenten op van in de eerste kandidatuur : in de bronnenmassa voor de geschiedenis van de hedendaagse periode zijn privé-archieven van politieke en andere prominenten de vrijwel onmisbare schakels om in een tijdsbeeld door te dringen, wanneer men althans gedragingen en motiveringen in een formeel feitenkader beter wil kennen. Men weet ook dat het vaak om wishfull thinking gaat. Arme student, die in de inventarissenlijst van de openbare archieven op zoek gaat naar toegankelijke privépapieren. Hij zal ontstellend vlug aan het einde van zijn speurtocht komen. Wie meer wil weten zal in verspreide orde naar lichtpunten moeten zoeken.

Hun aantal neemt gelukkig toe. Twee ervan springen fel in het oog, qua omvang van het bewaarde materiaal en qua politieke betekenis. Het gaat over de archieven van Frans Van Cauwelaert en Camille Huysmans, twee taaie, kraaiende hanen uit de Belgische politiek met een merkwaardig parallelisme in hun lange loopbaan : gezaghebbend flamingantisme binnen de perken en mogelijkheden van de grote regeringspartijen, volksvertegenwoordiger (beiden vanaf 1910 en een halve eeuw lang, beiden ook beurtelings Kamervoorzitter), burgemeester van Antwerpen (Frans Van Cauwelaert van 1921 tot 1932, Camille Huysmans van 1933 tot 1946), minister in

verschillende kabinetten enz... Tevens gaat het om twee figuren, die als prominent type voorkomen in de twee hoofdcomponenten van ons sociaal-politiek krachtlijnenspel, i.c. de sociaal-demokratie en de kristen-demokratie.

Voor Frans Van Cauwelaert beschikken we thans over een eerste deel gedenkschriften, bruikbaar, verzorgd en intelligent ingeleid en geannoteerd door Prof. Dr. R. De Schrijver (7). Het is deze auteur die - hij beaamt het zelf - het voorrecht kreeg om de boeiende speurtocht te maken in het Van Cauwelaertarchief. Men verwacht voor de totale uitgave vier delen, waarvan er slechts twee zullen samengesteld worden met een keuze uit de zeer omvangrijke correspondentie van de staatsman. Een ander deel zal dagboeknotities uit de jaren 1921-1961 bevatten. Het nu verschenen volume bestaat in hoofdzaak uit stukken, die Frans Van Cauwelaert na 1950 zelf samenstelde en betrekking hebben op de jaren 1896-1904 en 1910-1918. R. De Schrijver benadrukt hoezeer de toen meer dan zeventigjarige Frans Van Cauwelaert gepoogd heeft meer geschiedenis te schrijven dan memoires op te stellen. We kunnen moeilijk anders dan dit betreuren. Wat wensen wij immers van memoires als historische bron? Ik meen dat er, buiten een persoonlijke kennisgeving met de mémoireschrijver, twee grote verwachtingen zijn: informatie over de wegen naar sociale en politieke promotie en informatie over de achtergronden van besluitvorming. Er is bijna geen enkele andere bron denkbaar, die ons daaromtrent relativerende informatie kan bezorgen.

Het eerste gedeelte (over de jaren 1896-1904) is daarom niet zo begeistertend te noemen. Het is een vrij oppervlakkige compilatie van een Vlaamse Beweging, die entoesiast Davids-Ledeganck- en Benoitfeesten beleefde en dan in Vlaamse liederavonden en hogeschooluitbreidingen "de hoogvlakte van ons geestelijk leven" bereikte en aldus de meest beslissende stoot zou gegeven hebben aan een Vlaamse doorbraak. Het is een onvoltooid gebleven stuk waarin we vooral de persoonlijke herinneringen van de auteur missen, zoals in dat ene, korte en eigentijdse document waar Frans Van Cauwelaert het verhaal geeft van zijn bezoek aan de kardinaal om te spraken over de Vlaamse vacantieleergangen op 19 juli 1907 (p. 62).

Interessanter reeds zijn de gedeelten "Herinneringen aan de algemene politiek in de jaren 1910-1914" (pp. 66-205) en "Herinneringen aan de oorlogstijd in Nederland" (pp. 244-344). Hier

(7) *Uit het archief Frans van Cauwelaert. Gedenkschriften 1895-1918*, Inleiding en aantekeningen door Reginald De Schrijver, deel 1, Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1971, 362 p.

tenminste betreft Frans Van Cauwelaert zichzelf nauwer in het verhaal, alhoewel hij ze ook geen memoires wou noemen, maar slechts losse aantekeningen over de Belgische politiek.

Het is een merkwaardig verhaal hoe de jonge Frans Van Cauwelaert in 1910 plots en nogal onverwachts Kamerlid werd. Het illustreert treffend hoezeer de politieke uitbouw van de kristen-demokratie verweven zat met de Vlaamse Beweging. We lezen bij Frans Van Cauwelaert in zijn ontwikkelingsjaren weinig of geen betrokkenheid met een sociaal-economische visie op het politiek democratizeringsproces dat zo manifest aan de gang was. "Een kind heeft scherpe voelhorens voor al wat onrecht is" schrijft Frans Van Cauwelaert bij een verhaal over de straf, die hij opliep met het Vlaams spreken in zijn Klein-Seminarie en over een incident tussen een vlaams-onkundige gendarmeriecommandant en een arm Vlaams deserteurtje. Militante vlaamsgezindheid werd in zijn studentenjaren het antwoord op onrecht. Kardinaal Mercier zou het niet vergeten : een profesoraat in België zat er voor Frans Van Cauwelaert niet in. Hij mocht antichambren met een leeropdracht in Fribourg (Zwitserland), terwijl twee ooms - priester te Brussel - met Renkin en Carton de Wiart de plannen bespraken om hem in de kristen-demokratische beweging van het Brussels arrondissement een politieke rol te laten opnemen. Toen kwam daar plots de dringende vraag van de Nederduitse Bond te Antwerpen om als plaatsvervanger van Edw. Coremans op de lijst te komen. Het stomme incident waarin Coremans kort nadien betrokken geraakte met de concessie op de tramways bracht dan Frans Van Cauwelaert effectief in de Kamer.

Antwerpen is wel een bijzonder gastvrije stad geweest in het aantrekken van groot politiek talent. Na de eerste wereldoorlog zou ook Huysmans in deze stad zijn grote politieke entree maken. Het zou interessant zijn daar meer over te vernemen.

Frans Van Cauwelaert geeft vooral parlementaire geschiedenis en het is boeiend dat zeer klaar geschreven beeld te volgen van een politiek leven dat volledig beheerst werd door de klerikaal-antiklerikale tegenstellingen. Daar trouwens waar Frans Van Cauwelaert zijn verhaal buiten het parlement brengt is het ook dit thema dat met de meeste kleur beschreven wordt. Opvallend vooral zijn de bladzijden over het conflict tussen integralisten en modernisten in de katholieke kerk (pp. 189-205). Het zinnetje, waarmee Frans Van Cauwelaert het stuk tot 1914 afsluit, is treffend : "Toen begon de tijd der grote angsten, die na vijftig jaar de landen der christenheid nog niet heeft verlaten". Geslingerd tussen zijn diep bezielde flamingantisme en zijn vlugge integratie in het vooroorlogse politieke bestel had Frans Van Cauwelaert in 1914 reeds deze persoonlijkheidsgestalte gekregen, die

voor hem tekenend is gebleven in de rest van zijn rijke loopbaan. Gans zijn oorlogsverhaal is daardoor ook gekenmerkt. Hij zou “de vaderlandse trouw van de Vlamingen vrijwaren en voeden”. Dit laatste deel is zonder twijfel het sterkste stuk van deze gedenkschriften en de lektuur ervan wordt uitstekend begeleid door de overvloedige en verhelderende voetnoten van R. De Schrijver.

Met het Huysmansarchief staan we zonder twijfel voor een nog belangrijker privé-fonds. Velen hebben lang gegist naar de omvang en de betekenis van deze archivalische goudmijn. Nog tijdens het leven van Camille Huysmans kon alleen G. Haupt van de Sorbonne er onbeperkt toegang krijgen om er de meeste stof te vinden tot een aantal werken en bronnenuitgaven over de Tweede Internationale. Dit wijst meteen reeds op een zeer belangrijk kenmerk van de Huysmansarchieven. Voor een aantal opvallende fasen van het historisch gebeuren in de eerste helft van de twintigste eeuw heeft Camille Huysmans materiaal bijeen gehouden dat veel verder reikt dan zijn onmiddellijke en persoonlijke betrokkenheid. Niet alleen heeft hij minutieus alle documenten, verslagen, rekeningen en correspondentie van het B.S.I. tussen 1905 en 1923 (zijn periode als internationaal secretaris) in bezit gehouden, ook heeft hij dit aangevuld met vele onverwachte en originele stukken uit de geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging in zijn breedste betekenis. Alles bijeen is het een indrukwekkend geheel, waarvan nog slechts een deel goed geëxploreerd is. Uit de ganse wereld trouwens komen regelmatig verzoeken om in dit archief te kunnen putten. Het wordt een dwingende plicht om in eigen land de maximale middelen te vinden voor verantwoorde researchmogelijkheden in dit unieke archief.

Wat waar is voor de Tweede Internationale geldt ook voor andere facetten van Huysmans' loopbaan. Het is veel om het allemaal op te noemen, maar er kan gewezen worden op enkele toppers. Passionant vooral is het zeer grote Londenarchief. Camille Huysmans kwam reeds op 26 juni 1940 te Londen aan. Vrijwel onmiddellijk was hij met M.H. Jaspar betrokken in een aantal pogingen om één of andere vorm van erkend Belgisch regeringscomité tot stand te brengen en de strijd verder te zetten. Op 22 juli 1940 stelde hij het Belgisch Parlementair Bureau in de Arlingtonstreet in werking. Men behandelde er o.m. honderden dossiers van Belgische vluchtelingen op zoek naar houvast, onderdak, werkgelegenheid. Daar ook kwam onder zijn impuls een intense politieke activiteit op gang, parallel en kontrolerend naast de viermanschapregering Pierlot-Spaak-Gutt-De Vleeschauer. Eveneens in juli 1940 nam hij contact op met

W. Gillies en andere prominenten van het International Department van de Labour Party om een coördinatie tot stand te brengen tussen de diverse socialistische emigrantengroepen in Engeland. "Croyez-moi", schreef hij op 30 juli 1940 aan Gillies, "il ne faut pas que l'on dise plus tard que nous avons étranglé en douceur la deuxième Internationale". Ondanks vrij grote moeilijkheden en reticenties slaagde hij er dan toch in om voor de duur van de oorlog de "Group of International Friends" te organiseren met officiële bijeenkomsten elke tweede vrijdag van de maand in het statige Saint-Erminshotel. Hij werd aldus de spil van merkwaardige politieke contacten en initiatieven. Een andere activiteit bleef zijn sterke band met het diamantairmilieu, bevestigd in zijn voorzitterschap van het "Correspondance Office for the Diamond Industry" (COFDI).

Dit zijn enkele voorbeelden van zijn Londense activiteiten, waarvan de getuigenissen met liefde voor het laatste detail in zijn papieren zijn bewaard gebleven. Oneindig veel meer dan personalia vinden we ook in de dossiers, die betrekking hebben op zijn ministeriële functies. Uit de periode 1925-1927 is een massa materiaal voorhanden uit het Departement Kunsten & Wetenschappen (+ Onderwijs). Van heel bijzondere waarde zijn de bundels uit de periode 1946-1947, wanneer Camille Huysmans premier was van die zeer wankele regering, die hij zelf "de meeuw op één poot" noemde.

Het was met de viering van de honderdste verjaring van Huysmans' geboorte (26 mei 1871) dat men pas goed is willen van wal steken met de valorisatie van deze uitzonderlijk rijke en onschatbare documentatiebron. Het blijkt nu wel duidelijk dat Huysmans zelf zeer bewust en bekommerd was omtrent de toekomst van zijn archief. Na zijn overlijden heeft Mevrouw Ida Huysmans met een bewonderenswaardige overgave gevolg gegeven aan deze opdracht. Het is een enorme taak, die in feite maar kan slagen indien de middelen voor bewaring, bescherming en wetenschappelijke inventarisatie van dit archief op verantwoorde wijze zullen aanwezig zijn en de eenheid van dit archief onbetwistbaar verzekerd is.

Een aantal jaren reeds bestaat het plan tot een meerdelige uitgave van de originele documenten uit het Huysmansarchief. Allerlei hinderpalen, niet in het minst ook de chaotische diversiteit van de archiefstukken hebben belet dat deze zaak vlug vooruit kon gaan. De herdenkingsatmosfeer van 1971 was uiterst welkom om in sneller tempo vooruit te gaan. Een akkoord tussen de uitgeverijen De Standaard (eerste optiehouder) en Ontwikkeling, samen met de vorming van een wetenschappelijke redactieraad, bracht een meer afgelijnd uitgaveplan naar voor. Men voorziet drie delen over Camille Huysmans als internationaal figuur (in de socialistische beweging, in

buitenlandse contacten en als grote vriend van de zionistische beweging), twee delen over Camille Huysmans en de Vlaamse Beweging, twee delen over Camille Huysmans en de Belgische politiek, één deel over Camille Huysmans als burgemeester van Antwerpen. De nadruk zou liggen op het verzamelen van zeer originele documenten en standpunten, die terzelfdertijd een illustratie zijn van Huysmans' persoonlijkheid en een vernieuwende bijdrage tot het behandelde deelprobleem.

Inmiddels zijn wel reeds twee Huysmansuitgaven van de pers gekomen, die slechts zijdelings in verband staan met dit redactieontwerp. Het colloquium dat op 14 februari te Antwerpen plaats greep gaf de start aan een Huysmansresearch, die meer wou zijn dan de vele losse en vaak hagiografische stukken, die tot op heden over hem zijn verschenen. Men heeft toen het onmogelijke gedaan om nog precies op de opening van een grote Huysmanstentoonstelling de referaten in boekvorm uit te geven. Zo kwam met te veel typografische en andere schoonheidsfoutjes de "Bijdragen tot het Huysmansonderzoek" klaar (8). Naar inhoud echter is het een goede instructie geworden op de verschillende facetten, die in de grote uitgave moeten behandeld worden. Bibliografisch en kronologisch hebben D. De weerd en E. Willekens reeds een belangrijk stuk terrein verkend. Camille Huysmans heeft immers over een periode van tachtig jaar enorm veel gepubliceerd in kranten, tijdschriften, brochures en boeken en er moest een begin gemaakt worden aan dit noodzakelijke monnikenwerk. Het artikel van J. Gotovitch over Londen 1940 bevat de eerste bouwstenen van hetgeen in datzelfde jaar is gepubliceerd in het zo veel besproken werk "L'An Quarante". Het toont meteen aan in welke mate de Huysmansarchieven een openbrekende rol kunnen spelen in de historiografie over België tijdens de Tweede Wereldoorlog. H. Balthazar heeft in essentie de Duitse archieven van het Auswärtige Amt gedepouilleerd om er een profiel van Camille Huysmans te vinden in de jaren van de Belgische neutraliteitspolitiek. Een eerste status questionis over die opmerkelijke vriendschap en trouw van Camille Huysmans voor het joodse volk is het werk van W. Geldolf. Wanneer Camille Huysmans in 1905 secretaris werd van de Internationale was net het debat over de joodse kwestie tot een hoogtepunt uitgegroeid. Tegenover de vrij machtige 'Bund' (Joodse Arbeidersliga) kwam 'Poale Zion' (Zionistische socialisten) een plaats in het koor opeisen. Huysmans heeft meteen de zionistische zijde gekozen en men vindt in de rest

(8) *Bijdragen tot het Huysmansonderzoek*, Antwerpen, Stichting C. Huysmans, 1971, 406 p.

van zijn loopbaan steeds die zelfde constante terug in blijkbaar soms paradoxale contradicties met andere politieke opties. De wijze trouwens waarop Huysmans als secretaris van de Internationale zijn standpunten kon naar voor brengen - ook in dit geval van de joodse kwestie - is een treffend facet van zijn persoonlijkheid. G. Haupt wijst er op hoe de grote partijen hem aanvankelijk als een initiatiefloze klerk hebben geïnstalleerd en hoe langzamerhand zijn autonome rol is gaan toenemen; "De man van Stockholm heeft gedroomd en gewerkt aan een Internationale met invloed en initiatiefrecht en het is die fase van zijn leven, die hem emotioneel nooit meer heeft losgelaten. De spanning tussen emotionele inzet en pragmatische gehechtheid aan de uitoefening van politiek gezag is evenzeer merkbaar in zijn binnenlands politiek optreden. Het is ten dele ook wat M. Ouckhow en E. Willekens aansnijden in hun inleiding tot Huysmans als parlementair, bij wie men inderdaad de hele boog kan volgen, die de socialistische partij heeft afgelegd.

Een veel mooiere en beter verzorgde uitgave vindt men in "Jeugdherinneringen", in feite het eerste deel van de grote Standaard-ontwikkelinguitgave (9). Wel loopt het helemaal buiten het hierboven vermelde redactieplan. Camille Huysmans heeft zelf in zijn laatste levensjaren heel veel brokstukjes van levensherinneringen opgeschreven. Op veel documenten plaatste hij het siglum "mem" met de bedoeling alles klaar te maken voor memoires van grotere omvang. Meestal echter is het gebleven bij het steeds weer ophalen van kleine jeugdherinneringen. Kort na zijn overlijden heeft men dan aan R. Roemans (inmiddels ook overleden) en H. Van Assche de opdracht gegeven om al deze brokstukjes tot één geheel te ordenen. Het is heel spijtig dat dit alles niet in de inleiding van dit eerste deel wordt verklaard, evenmin trouwens als de werkmethode die de samenstellers hebben gevolgd. Het geheel maakt nu een te naïeve indruk, die niet overeenstemt met de persoonlijkheid van Huysmans in zijn strijdbare en actieve levensjaren. Erger nog is het vrij gebrekkige apparaat van voetnoten, die al onder de zelfde naïviteit lijden.

H. BALTHAZAR

Deux livres sur la résistance.

TANHAM (G.K.), *Contribution à l'histoire de la résistance belge*,

(9) C. HUYSMANS, *Jeugdherinneringen*, Antwerpen, Standaard-ontwikkeling, 1971. (deel 1), 155 p.